
KÖRKÉRDÉS A POLITIKÁRÓL

A politika szerepe a 21. században

A Politikatudományi Szemle szerkesztősége a folyóirat legutóbbi számában körkérdést intézett a hazai politológustársadalom tisztelt tagjaihoz, melyben közös gondolkodásra hívtuk fel kollégáinkat.

A beérkezett válaszok közül most Kende Péter és Löffler Tibor gondolatait adjuk közre.

Az új politikai folyamatok és azok értelmezése továbbra is érdekel bennünket, ezért tisztelettel kérjük, hogy alábbi három kérdésünkre maximálisan 15 ezer karakterű minitanulmány keretében válaszoljanak. A szerkesztőség a beérkező írásokat folyamatosan közli.

1. A 21. század elejére a politika fogalma, a politikáról alkotott felfogásunk sokak szerint alapvető átalakuláson megy keresztül. Fejtse ki bővebben: milyen feladatokat lát a politikatudomány előtt a 21. századi politikai folyamatok elméletileg is releváns leírására?
2. Úgy tűnik, a demokrácia megítélésében is változások észlelhetők. Mit gondol a ma létező demokráciák jelenéről, perspektíváiról? Milyen módszerünk, kritériumrendszerünk van a modern demokráciák leírására? Milyen „jövője” lehet a demokráciának a különféle új válságjelenségekkel (a globális szervezetek erősödő szerepe, növekvő Észak–Dél ellentét, környezetszennyezés, népességnövekedés és -vándorlás, klímaváltozás stb.) kezdődő 21. században?
3. A magyar demokrácia is látványos problémákkal (politikától való távolságtartás, erősödő politikai megosztottság, alkotmányos patthelyzetek, a demokratikus politikai kultúra és normák hiánya stb.) küszködik. Fejtse ki, mit gondol a hazai demokráciáról, az elmúlt 15 évről, a politikai közélet-ről és a politikai versenyről, a politikai konfliktusokról és

azok kezeléséről! Hogyan látja, a magyar demokrácia problémái elsősorban a „globalizálódó” demokrácia általános konfliktusaiból erednek, avagy a sajátos hazai gondjaink mindezt felülírják?

*A Politikatudományi Szemle
szerkesztősége*

KENDE PÉTER

Válasz „A politika szerepe a 21. században” című körkérdésre

A szerkesztőség által a *Politikai Szemle* legutóbbi, 2005/3–4. számában feltett mindhárom kérdés érdekes és töprengésre érdemes, de részben időhiányból, részben más okokból – amelyekre itt nem tudok kitérni – az alábbiakban csak az első kettőre fogok válaszolni.

AD 1.

Ami a 20. század vége óta a civilizáltnak tekintett világban újszólván mindenütt oly látványos változásnak indult, s ezért közös gondolkodásra ingerel, az – véleményem szerint – nem annyira a politika (illetve a *politikum*) fogalma, mint inkább az abban cselekvő szerepet játszóknak előtt álló feladatok jellege. Ez a megállapítás kiváltképpen a politikát *állami* szinten művelőkre érvényes.

Amióta a világ világ, a politikai cselekvés egyik fő illetékességi területe a közösséget fenyegető külső-belső veszélyekre való reagálás volt, a lehetséges ellenlépések körültekintő mérlegelésével és azok időben való, célirányos beindításával. Az ezredforduló e tekintetben csak annyi változást hozott, hogy a politikai cselekvés *tematikai* illetékessége, valamint az ebből következő kormányzati felelősség hihetetlenül megnövekedett, s olyan területekre is kiterjedt, amelyekről korábbi századokban még gondolni sem lehetett. A földgolyót övező légréteg hőmérséklete vagy az emberi génállomány módosítása – hogy a sok kíváncsi példa közül csak ezt a kettőt említsem – a 20. század vé-

gégig nem szerepelt a kormányzati teendők napirendjén. Most viszont az ezekkel kapcsolatos dilemmák olyan súllyal jelentkeznek, hogy szinte egyetlen civilizált kormány sem kerülheti meg őket.

Az új keletű felelősségek egyik sajátossága – ez köztudomású – a kezelésükhöz szükséges tudás technikai bonyolultsága. De van még egy újdonság is: éspedig hogy a rájuk vonatkozó döntések etikai, olykor már-már ontológiai természetűek (amikor például arról van szó, hogy milyen legyen a jövő embere, illetőleg hogy *ki* dönthet erről és milyen alapon). Ez bizony a politikum működése szempontjából is új mozzanat, amennyiben olyan értékorientált döntési problémákat helyez előtérbe, amelyek sok tekintetben megkérdőjelezzik a (demokratikus) többségi elv használhatóságát, a piaci szabadság elvéről nem is szólva. Miközben egyfelől nyilvánvaló, hogy az effajta döntéseknek valamiféle – nemcsak szakmai, hanem közéleti – vitákban kell kiérlelődnie, másfelől az is világos, hogy ezek aligha lehetnek értéksemlegesek, továbbá, hogy az így eldöntendő kérdések tétje messze túlnő a politikusok szokásos (helyi, nemzeti vagy nemzetközi) érdekegyeztető felelősségén.

Mármost énszerintem mindez *politikatudományi* probléma is. A modern emberiség új típusú dilemmái ugyanis azt a kérdést vetik fel, hogy tartható-e még a 21. században a morálisan semleges politikai közösség képzete. Hasonló kérdés persze egy másik összefüggésben is fölmerül, éspedig a szabadságelvű demokrácia és a valláserkölcsi diktatúra között újból – és új földrajzi-politikai keretek közt – fellángoló konfliktus kapcsán. Erre vonatkozóan azonban a modern szabadság híveinek vannak régtől fogva kidolgozott válaszaik, szemben a 21. század új keletű morális és ontológiai problémáival, amelyekről a politikai táborokon átívelő, valódi és mélyreható közéleti eszmecsere még el sem indult.

AD 2.

A demokratikus rendszerek jövője már rövid távon is valószínűleg, de hosszabb távon minden bizonnyal a fentebb jelzett problémák alakulásának van alárendelve.

Az emberiség jövőjét érintő újfajta kihívások első megközelítésben a demokrácia szükségességét húzzák alá, minthogy a szóban forgó veszélyek reális felmérése csakis a szellemi szabadság állapotában lehetséges, ez a szabadság pedig kizárólag a demokrácia viszonyai között tartható fenn. Hogy milyen károkat okozhatnak a szellemi szabadságot korlátozó vallási vagy

politikai-ideológiai dogmák, arra az elmúlt évszázadok bőséges példatárral szolgálnak.

Egy második megközelítésben azonban előbukkan a modern – parlamentáris, pártelvű és érdekegyeztető – demokráciáknak az a szervi baja, hogy működésüket alapvetően rövid távú és helyi érdekű jövedelemelosztási konfliktusok határozzák meg. A kormányzatok az ezzel kapcsolatos, többnyire szűk perspektívájú gondok aggodalmas szolgálói, kiknek vajmi kevés cselekvési szabadságuk (és energiájuk) marad a választóik közvetlen érdekeltségén túlmutató problémák kezelésére. Ez különösen érvényes az Európai Unió országaira, amelyek évtizedek óta nagyobb nemzetközi konfliktusoktól mentesen, vagy ha mentesen nem is, de az igazi vészhelyzetektől meglehetősen nagy földrajzi távolságban élik életüket. Márpedig, régre visszanyúló történelmi tapasztalat szerint, a tartós békeállapot gyengíti a politikai közösségek önvédelmi reflexeit.

Ebből következően a politikával hivatásszerűen foglalkozók előtt álló feladatok közül talán a legnagyobb, s magasabbról nézve a legsürgetőbb: hogyan juthatnának egy olyan demokráciamodell birtokába, amely lehetővé tenné számukra a világügyekért való fokozottabb, a mainál hatékonyabb felelősségvállalást. Ennek hiányában minden nemzetek fölötti összeműködési kísérlet kudarcra van ítélve – még ott is, ahol az erre való hajlandóság máskülönben megvan.

LÖFFLER TIBOR

A politika és a politológia 21. századi Magyarországon betöltött szerepéről

A politika fogalmának helyzetét és a politikáról vallott felfogásunkat mi sem érzékelteti jobban, mint a politika és a politizálás fogalmának közkeletű használata. Hétköznapi gondolkodásunkban a politika a hatalmi pozíciók betöltéséhez és megszerzéséhez és az önző magánérdekek ezáltal érvényesítéséhez kötődik. Ezt a felfogást, amely egyébként megfelel a modern politikáról alkotott tudományos meghatározások egyikének (a politika az érdekek és akaratok hatalom általi érvényesítése), maguk a mérvadó politikai szereplők is megerősítik a köztudatban azzal, hogy egymásról kölcsönösen azt állítják, hogy korruptak és csak a hatalmat akarják. A laikus állampolgárok tömegeinek „antipolitikai” beállítódását eme „realista” politikakép mellett egy „normativista” is magyarázza: az állampolgárok ösztönösen és öntudatlanul is ráéreznek arra, hogy a politika feladata ugyanakkor a közjó és közérdek szolgálata lenne, a politikusoktól ezért azt várják el, hogy értük, az állampolgárokért dolgozzanak, tevékenységük során az ő érdekeiket képviseljék, és emellett erkölcsileg is feddhetetlenek legyenek. A laikus polgárok azonban nem képesek feloldani a realista és normativista politikatudat ellentmondását, ezért a *politikai osztály szerepjátéka* (mi becsületes közszolgák vagyunk/lennénk a korrupt és hatalommániás ellenfelünkkel szemben) az *állampolgári antipolitika* egy külön forrásává válik. Ráadásul a *politikai osztály retorikája* igazodik is a laikus antipolitika nyelvezetéhez,

amikor is maguk a politikusok is előszeretettel ostorozzák „a” politikát. Nem a pártokat, nem a pártpolitikát, nem a (párt)politikusokat, nem a konkrét politikai szervezeteket vagy intézményeket, amikkel szemben kifogásaik vannak, hanem – „a” politikát. A politikusok és – azonnal tegyük hozzá – az újságírók *nyelvezetében* a határozott névelős politika avatkozik be, hoz döntéseket, korlátoz, büntet és avatkozik be az állampolgárok viszonyaiba stb. Ez a sajátos „*politikusi antipolitika*” maximálisan rímel az „én nem politizálok” vagy az „én nem értek a politikához” mindennapi életből ismert felfogásaival, amelyek magától értetődően *szűkítik le a politikát az államéletre és az államhatalomért küzdő pártokra*. A politikusi antipolitika még arra a dialektikus ellentmondásra sem utal, hogy a laikus állampolgárok antipolitikai beállítódása a maga csökkent formájában valamilyen mértékben maga is politika lenne, legalábbis akkor, amikor a polgár mások számára is kifejti „a” politikával vagy a politikusokkal szembeni ellenérzéseit.

A magyar demokrácia lényegében *elitdemokrácia*, és a politikai elit egy sajátosan *ösztönös nyelvpolitikával* vagy *nyelvpolitikai ösztönnel* alkalmaz olyan beszédmódot, amely kioltja az emberekből a gondolatnak még a csíráját is, hogy a politika az ő mindennapi gyakorlatuk is lehet.

A politológusok idősebb nemzedékei talán még emlékeznek arra, hogy mekkora jelentősége volt annak még a nyolcvanas években, hogy – példának okáért – Gombár Csaba a politikát a közéletből vezette le, és a közügyekre és közérdekre vezette vissza azzal a szándékkal, hogy a *politika állampolgárok általi visszavételét* politikaelméletileg megalapozza. Hasonló nosztalgiaiával gondolhatunk – példának okáért – Ágh Attila azon írásaira is, amelyben *a konfliktusoknak a társadalmi és politikai életben játszott normális és szükséges szerepét* taglalta. Gombár Csaba, Ágh Attila és mások rendszerváltás előtti és alatti munkái egy anakronisztikus dejá vu-érzést kelthetnek az olvasóban. Mintha a jelenről, a rendszerváltást másfél évtizeddel követő politikai viszonyokról és helyzetről is *autentikusan* szólnának, amit közvetve a politológia oktatása során szerzett tapasztalataim is igazolnak. A fiatalabb (nappalis) korosztályok számára újdonságként hat, hogy sem a politika, sem a demokrácia nem merül ki a béke, a nyugalom, az egyetértés és az összefogás stb. értékeiben, hogy „a” politikának igenis attribútuma a konfliktus, a demokráciának meg kifejezetten funkciója a konfliktusok kihordása. Az idősebb (levelezős) korosztályok esetében ellentmondásos a helyzet: politika és demokrácia „konfliktuselvű” értelmezése már a rendszerváltás előtti politikai szocializáció okán is idegen számukra, viszont – ami megkönnyíti a

megértetést – emlékeztetni lehet őket a *rendszer váltás előtti* és általuk megélt, egyszerre *depolitizált és depolitizáló* rendszer konfliktusellenes ideológiáira és szlogenjeire.

Véleményem szerint a rendszer váltás során kiépült (demokratikus) társadalmi és politikai mechanizmusok a maguk módján *átörökítik a rendszer váltás előtti depolitizált politikai kultúrát* („depolitikai kultúrát”?), másrészt a jelenkori igények szerint termelik és újratermelik a mai magyar *elitdemokrácia depolitizációs politikai kultúráját*.

A társadalom felszíni „*átpolitizáltsága*”, a politika „*túlpolitizáltsága*” (ha lehet fokozni a terminológiai dialektikus ellentmondást) és az állampolgári „*antipolitika*” azonban megtévesztő. Mindezek politika és társadalom merev *dichotómiájának*, a politikának a társadalomtól való továbbra is fennálló merev *elkülönülésének*, illetve az ezekből szükségszerűen következő politikai *populizmusok* és *politikai mobilizációk* kifejeződései.

A magyar politológia egyik feladatának ezért a magyar demokráciát meghatározó *posztkommunista politikai kulturális örökségnek*, a magyar demokrácia *elitista* jellegének és a kettőből együttesen eredő *depolitizációnak* a szisztematikus feltárását tartom.

A magyar politológiának (politológusoknak) egy ilyen irányú hajlandóságát és készségét illetően azonban szkeptikus vagyok, ami egyben rávilágít a szakma olyan belső *politikai megosztottságára*, ami a szakma hitelére is rányomja bélyegét. A rendszer váltás idején a politológia értéke inflálódott: bárkinek, legyen volt az filozófus, közgazdász, szociológus, jogász vagy történész, épkezláb gondolata volt a politikáról, minden további nélkül politológusnak nevezhette magát, vagy politológusnak nevezték a sajtóban. Fordítva azonban ez nem működött: intellektuális botrány lett volna abból, ha egy mások által is (csak) politológusnak tekintett valaki neve alá azt írják, hogy filozófus, közgazdász stb., mert épkezláb gondolata van filozófiai és gazdasági kérdésekről. Manapság a politológia inflálódását inkább valamifajta vélt vagy valós, de külső elvárások szerint is motivált *politikai apologetika* okozza: a nyilvánosságban megszólaló politológusokat *eleve* úgy kezelik, hogy valamelyik „táborba” vagy egy párt „értelmiségi” holdudvarába tartoznak. Ezzel önmagában nem is lenne gond, mert világnézeti, ideológiai beállítódások vagy szakmai hitvallás miatt miért ne tagolódhatnának be politológusok is táborokba vagy holdudvarokba. A problémát inkább abban látom, hogy a betagozódott és a be nem tagozódott (ebben az értelemben független) politológusoktól is egyaránt azt *várják el*, hogy pártpolitikai konfliktusok szerint értelmezhető politikai problémákat *pártpolitikai elfogultsággal* kezeljenek, de leg-

alábbis úgy viszonyulnak a politológusokhoz általában, mint akik pártpolitikailag elfogultan foglalkoznak is a problémákkal. A konfliktusmentes politika bírálatára hozott példáim miatt szerencsés vagyok a helyzet illusztrálásakor. Amikor a Klub Rádió legelőször megkeresett, hogy alkalmanként valamifajta „ellen-súly” legyenek a „kiegyensúlyozott” tájékoztatás kedvéért, és kiderült, hogy Ágh Attilával leszek párba állítva, azzal sikerült meg-hökkentenem az illetékes szerkesztőt, hogy egyáltalán nem biz-tos, hogy *eleve* olyan szintű szakmai nézeteltérés lehet köztünk, hogy nekünk egymást kellene ellensúlyozni, vagy hogy egyáltalán ilyen természetű vitába keverednénk, ami be is igazolódott: a több szem többet lát elve érvényesült a „vitában”, nem pedig a *feltételezett* pártpolitikailag motivált nézetkülönbség. A külső el-várások szerint generálódó szerepkényszerek mellett azonban valóban létezik – különösen a politikai publicisztikában – szub-jektív pártpolitikai elfogultság és ellenszenv, amit önmagában megint csak nem tartok különösebb problémának, amíg a *politoló-giai publicisztika* és a *politikai publicisztika* nem mosódik vég-letesen egybe. Ha jól érzékelem, a szakma rangját és megbecsültségét növelni képes, és *témaválasztást vagy elemzést illetően elvben semleges* politológiai publicisztikára egyre kevésbé van igény – szerkesztők és közönség részéről egyaránt. Valame-lyik lapban ki is mondták, hogy az a baj – példának okáért – Lakner Zoltán és Török Gábor szereplésével a köztévé Debreczeni József vezette műsorában, hogy nem mondják ki a személyes véleményüket, vagy nem mondják meg, hogy kinek van igaza. Ehhez persze hozzá kell tenni, hogy ha a két politoló-gus kolléga olyasvalamit mond, ami a nézőnek nem tetszik, ak-kor rögtön megkapják, hogy – éppen aktuálisan – jobboldaliak vagy baloldaliak. Hadd hivatkozzak megint ezzel kapcsolatban személyes tapasztalatokra. Különösen választások idején foko-zódik a hallgatók politika iránti érdeklődése, ami rendszeresen lecsapódik olyan kérdésben is, hogy kire kell szavazni (sic!), és olyan kifogásban, hogy „túlságosan” semleges vagyok olyan té-mák tárgyalásakor, amelyek a hallgatókban könnyen tudnak pártpolitikai asszociációkat kelteni. (Lásd patronázs, korrupció, radikalizmus stb.) A kollégák televíziós szereplésére vonatkozó kritikáknak és oktatási tapasztalataimnak az az igazi tanulsága, hogy *nincs tömegigény* arra, hogy a tudomány képviselői (poli-tológusok) csak újabb ismeretekkel, támpontokkal és elemzési vagy mérlegelési szempontokkal szolgáljanak az állampolgárok *önálló ítéletalkotásához*, ami – ugye – más megközelítésben visszaigazolja a depolitizált politikai kultúráról mondottakat.

Itt a helyszűke miatt csak igen tömör megállapítással élhetek a magyar politikai életet, a politikáról alkotott közfelfogást és a

magyar demokrácia megítélését elsődlegesen determináló intézményrendszeréről, a magyar médiáról: *a magyar (politikai) sajtó katasztrofális állapotban van*. A kiszolgáltatottság, a függőség, a cenzúra és öncenzúra, a politikai elfogultság és ellenszenv, a direkt manipuláció, de még a direkt politikai korrupció is olyan mértékben van jelen a magyar sajtóban, és a sajtó *ebben a minőségében* úgy játszik szerepet a politikai folyamatokban, hogy a sajtó – mások – a magyar demokrácia rákfenéjének tekinthető.

A magyar politológia feladatai közé sorolom ezért a magyar demokrácia minőségét is meghatározó sajtó politikai szerepvállalásának szisztematikus feltárását is.

Azt azonban bevallom, fogalmam sincs, hogy lehetne a szakmának elkerülnie a pártpolitika és a pártpolitikailag meghatározott sajtó csapdait, és egyáltalában függetlenítenie magát a pártpolitikától és sajtótól *úgy*, hogy megmaradjanak a politológia által kínált ismeretek *társadalmi hasznosulásának csatornáit*. Attól tartok ugyanis, hogy a szakma zömének, de legalábbis a nyilvánosságban szerepet vállalóknak tényleges (abszolút?) politikai semlegessége és – főleg – pártokkal, politikusokkal és sajtóval való kritikus szembenállása a politológiának a tudományos elefántcsonttoronyba történő *elszigetelődéséhez* vezetne, amivel talán senkinek nem lenne baja, ha – s itt hadd legyenek ironikus – a szakmát a nyugati pályatársakét megközelítő szinten béreznék.

A politikai publicisztika képviselte politikai csapda elkerülésére kínálkozik az a fajta politológiai publicisztika és nyilvános megszólalás, amely az *absztrakció* egy olyan, *moralizálással* is megspékelt szintjén tárgyalja a politikai folyamatokat, amelyen az olvasó *nem képes eligazodni a reálpolitika útvesztőiben*. Általában elmondható: a magyar állampolgárok zöme, még a diplomások is, szubjektíve képtelenek az eligazodásra, ami a politikai kultúra egy sajátos dimenziójának állapotáról tudósít. Pusztán csak jelzem, hogy igazából hiányoznak a Politikatudományi Szemléből is azok a *szisztematikus mélyelemzések*, vagy akárcsak leírások, amelyek a *pluralista* demokráciák és *kompetitív* pártrendszerek *empirikus* politikai folyamatait azok *törvényszerűségei és racionalitásai* szerint mutatnák be. A politológiai helyzetképet jellemzi, hogy politológiai kézikönyveink sem a *szükséges* mértékben és mélységben tárgyalnak, ha egyáltalán tárgyalnak, olyan témákat, mint politikai racionalitás, a politikai cselekvés racionalitása, a politikai aréna, a politikai játéktér, a politikai játszma, a tematizáció, a közvélemény manipulálása vagy előállítása, politikai patronázs és klientúra, a függőség, az erőforrások feletti kontroll, a politikai „szürkegazda-

ság”, az informális hatalom, a gazdasági hatalom, a nyomásgyakorlás, a populizmus stb.

Az olyan „hard” témákról nem is beszélve, mint illegális adatgyűjtés, politikai zsarolás, rivális szervezetekbe beépülés és bomlasztás, parlamenti vagy másféle szavazatok megvásárlása, emberek „kilóra felvásárlása”, megvesztegetés, korrupció, illegális pártkasszák stb. Azaz sok olyan jelenség, amelyekkel egy minimálisan tájékozott politológus vagy újságíró egyébként tisztában van, és amelyek egy sajátos *második nyilvánosság* részét képezik a demokrácia tizenhatodik évében.

Politológiai kézikönyveink és *általában* a magyar politológiai irodalom *összességében* nem alkalmasak arra, hogy hozzájáruljanak a *politikai készségek és jártasságok* csiszolódásához. A szakirodalom inkább a politika ideális, de legalábbis értéksemleges képét nyújtja, s nem mutatja be *súlyának* megfelelően a politika „sötét” oldalát, ami viszont inkább motiválja a politikai érdeklődést. Az oktatás során sokszor éppen azzal lehet érdeklődést kelteni, hogy a könyvekben csak néhány helyen felbukkanó, de a magyar politikai élet megértéséhez kulcsfontosságú fogalmakat kifejtjük, a közfelfogásban rájuk tapadt salangoktól megtisztítjuk és a magyar esetre alkalmazzuk.

A politikai és politológiai „*kettős beszéd*” (kettős gondolkodás) miatt a nyilvános diskurzusokban használt terminológia végül is alkalmatlan a politikai realitás megértésére és megértetésére.

A magyar demokráciának a szerkesztőség által megfogalmazott problémái inkább megismerhetők a politológusok politikailag (esetleg) elfogult publicisztikáiból, semmint politikailag semleges szakanyagokból. Némi túlzással azt mondhatnám, hogy a magyar politológia nagyot léphet előre a politikai második nyilvánosságban és a politikai publicisztikákban (empirikus kiselemzésekben) felhalmozott és közreadott ismeretek és elemzések politikailag semleges rendszerezésével és – ezek után – a magyar viszonyokat adekváтан kifejező konkrét közép-szintű elméletek megalkotásával.

Nagyon egyetértek az ismert megállapítással, hogy Magyarország következmények nélküli ország, de azzal a megkötéssel, hogy ez az igazság ciklussemleges. Ha Magyarország rendszerváltás utáni politikatörténetének megírására vállalkozna a szakma, azt úgy lenne érdemes kivitelezni, hogy baloldali kormányzati ciklusokat „jobboldali politológusok”, jobboldali kormányzati ciklusokat meg „baloldali politológusok” dolgozzák fel, s kölcsönösen lektorálják egymás anyagait. Ezt az ironikus, de egyáltalán nem iróniának szánt felvetésemet az is magyarázza s indokolja, hogy a szakma politikai semlegességét képviselő

és – elvben – steril tudományosságnak helyt adó folyóiratában a populizmusról az derülhetett ki nem is oly rég, hogy a magyar populizmus kizárólag jobboldali és radikális, vagy hogy a nemzet fogalmának tematizálásában az MSZP és az SZDSZ nem is venne részt, mert mintha számukra a nemzeti problematika még liberális vagy baloldali változatban sem létezne...

A politikának és a politológiának a 21. századi Magyarországon betöltött szerepéről sok mindent elárul (majd) az, hogy a Politikatudományi Szemlében sor kerül-e olyan pengeváltásra a 2006-os választások után, mint amilyen megtörtént – sajnos – Kende Péter és Schlett István között 2002-ben.

